

Helvete i hverdagen

De seks verdener finner vi også igjen i vår menneskeverden. Krigsofre i Rwanda eller Jugoslavia opplever et helvete på jorda, et helvete skapt av hat og aggresjon. Mennesker som lever i stor luksus og har et fredelig og tilfredsstillende liv opplever en slags gudeverden.

I vårt eget sinn opplever vi også de seks verdener. En person som er meget hatefull og bitter, eller aggressiv og sint opplever sine ubehagelige tanker som et slags privat helvete og dette gir seg også utslag i stadige problemer i forhold til andre mennesker. Hvis disse tendensene utvikler seg uhemmet kan personen bli mentalt syke og sinnet begynner å produsere hallusinasjoner og paranoide vrangforestillinger. Paranoia og aggresjon er nær forbundet. En paranoid persons negative verdensbilde er forsåvidt et speilbilde av hans indre aggresjoner. Helvete behøver ikke å være et annet sted eller i et annet liv; de fleste av oss har vel opplevd et indre helvete i forbindelse med hat og aggresjon. «Man blir så sint at man gnistrer...» Hat og aggresjon kan også føre til at vårt forhold til andre mennesker blir til et helvete. Så lenge det finnes hat og aggresjon vil det også finnes forskjellige nivåer av helvetsopplevelser, mener buddhistene.

Forståelse blant lek og lærd

Forståelse og innsikt i buddhismen varierer selvsagt mye fra individ til individ i de buddhistiske land. En yogi som har brukt hele livet på intensiv meditasjonspraksis og en handelsmann eller en bonde vil som regel ha svært varierende forståelse av hva helvete er for noe. For en vanlig lekmann vil nok

helvete fortone seg som et konkret sted langt under jorden, et sted hvor de som har dårlig *karma* må lide i lang tid. Mange lekmen vil også oppfatte Buddha som en gud, og be bønner og ofre oljelamper og røkelse for at Buddha skal hjelpe dem. Lekfolks oppfatninger er ofte sterkt preget av før-buddhistisk shamanistisk religion. Overtroen floerrer. En lærd buddhist vil ha en dypere teoretisk innsikt i karmabegrepet, og dermed forstå at helvete er en mental tilstand, men at det oppleves som høyst virkelig for de som befinner seg i denne fastlåste tilstanden. Felles for lekmannen og den lærde er at begge tror at negative handlinger leder til reinkarnasjon i lidelsesfylte tilstander i framtidige liv.

Buddhismen er en dybdepsykologisk metode, en filosofi og en levemåte, den er meget mangfoldig og dens høyere nivåer overskrider det tradisjonelle religionsbegrepet. Som nevnt er de folkelige former for religionsutøvelse til dels naivistiske, men lærde buddhister ser ikke på dette som noe galt; alt som skaper positive inntrykk i sinnet er et skritt på veien mot høyere erkjennelse. Å utøve gode handlinger med hengivenhet og entusiasme er vesentlig for enhver åndelig utvikling. En person kan vanskelig utvikle seg ved kjølige intellektuelle spekulasjoner alene. Buddhismen legger stor vekt på medfølelse og kjærlighet. Alle vesener har i et tidligere liv vært våre mødre heter det, derfor oppfordres buddhistene til å ha den samme omtanke og omsorg overfor alle. Uansett om en tror på en himmel og et helvete etter dette liv eller ikke, så er det vel lite tvil om at det ville bli mindre helvete på jorden og i hverdagen hvis flere tenkte på denne måten.

Harald Hegstad:

Fortapelsens mulighet i kristendommen

Et problematisk lærestykke

Tanken om at det skulle finnes et helvete og at mennesker skal kunne gå evig fortaapt, er for mange en problematisk, ja forkastelig tanke. Den tradisjonelle kirkelige lære på dette punkt har derfor vært utsatt for kritikk og angrep, ikke bare utenfra, men også fra kirkens egne rekker. I vårt land var temaet gjenstand for omfattende offentlig interesse i forbindelse med den såkalte «helvetesstriden» i 1953–54. Striden ble innledet med at biskop Kristian Schjelderup angrep en radiotale av professor Ole Hallesby, der han hadde benyttet seg av forholdsvis tradisjonelle forestillinger om helvete som resultatet av et uomvendt liv. En slik tale om helvete hørte etter Schjelderups mening ikke hjemme i «kjærlighets religion», noe som igjen utsatte ham for beskyldninger om vranglære.

Hvilken side som «vant» debatten den gang, er det naturligvis vanskelig å dømme om. Én effekt er imidlertid temmelig åpenbar, nemlig at den type bruk av helvetesforestillinger i forkynnelsen som Hallesby representerte, nærmest har forstummet – både

i kirker og i bedehus. Det betyr ikke at tanken er oppgitt, til det er den for godt forankret i sentrale bibelske tekster. Men det er gjerne med en viss usikkerhet og forlegenhet den løftes fram, både av leg og lærd.

At tanken om fortapelsen har blitt så «upopulær» i vår sammenheng, er på mange måter bemerkelsesverdig sett i lys av hvor «populære» helvetesforestillinger har vært både i vår og andre kulturer i tidligere tider. Tanken om et helvete spilte en sentral rolle i den folkelige forestillingsverden, noe som også kommer til uttrykk i billedkunst og litteratur, f.eks. fra europeisk middelalder. At helvetesforestillingene var så «populære» i den folkelige forestillingsverden, førte på

Hallesby og stormen rundt Helvete

den andre side til at disse forestillingene tok opp i seg mange elementer som ikke uten videre kan sies å være begrunnet i de bibelske tekster. Et litterært uttrykk for slike helvetesforestillinger finner vi i Dantes klassiske verk *Den guddommelige komedie* fra begynnelsen av 1300-tallet. Her skildres helvete som et gedigent underjordisk torturkammer, der de fordømte pines under djevelens ledelse.

At fortapelsen fortsatt forbindes med forestillingen om et underjordisk helvete fylt med ild og smådjevler med gafler og gløden- de tener, er antakelig en del av forklaringen på at den av mange møtes med avsky eller latterliggjøring, og at det også fra kirkens side oppleves som et vanskelig punkt. Utfordringen ligger derfor i å komme bakenfor de forvrengninger det her er snakk om, og med basis i det bibelske materiale å spørre hva tanken om fortapelsen egentlig innebærer, og hvilken plass den eventuelt har i den kristne tro.

Fortapelsen som uttrykk for Guds dom

Skal en i det hele tatt få tak i den bibelske forestilling om fortapelsen, må en ta sitt utgangspunkt i tanken om Guds oppgjør med det onde. Overfor en verden der ikke bare det gode, men også det onde, gjør seg gjeldende, er Gud ikke en passiv tilskuer. Bibelens fortelling er tvert om fortellingen om hvordan Gud forsøker å frelse den verden og det menneske han hadde skapt, fra det ondes ødeleggende krefter. Mens frelsen er det *positive* resultat som Guds gjerning sikter mot, representerer *dommen* den *negative* side ved Guds gjerning: Fordi frelsen er en frelse fra det ondes makt, forutsetter den et oppgjør med det onde. Men ikke bare med *det* onde som en upersonlig og abstrakt størrelse, også de *mennesker* som har gått ondskapens ærend, rammes av Guds oppgjør med det onde.

I Det gamle testamente er Guds dom først tenkt som noe som hører dette liv til. Like- som den gudfryktige nyter godt av Guds vel- signelse, skal den ugudelige rammes av den

forbannelse som hans ondskap fører med seg (Ordsp 11). Israels erfaring var imidlertid at dette ikke alltid var tilfellet: Tvert om går det ofte den ugudelige vel, mens den gudfrykti- ge må lide vondt (Job 21,7ff; Sal 73). I yngre GT-tekster ser vi imidlertid at både dom- stanken og frelsestanken gjennomgår en *eskatologisering*: Det som ikke blir realisert innenfor rammen av dette liv, tenkes reali- sert en gang i fremtiden (Jes 65,17–25; 66,22–24; Dan 12,2f).

Når Det gamle testamente skildrer Gud, skjer dette i stor grad ved hjelp av bilder og metaforer hentet fra menneskelivet. Omtalen av Gud som dømmer, er i så måte intet unn- tak. En størrelse som ofte benyttes for å beskrive Guds oppgjør med det onde, er begrepet *vrede* (2 Mos 22,23f; 5 Mos 29,23–28; Jes 13,9; Esek 7,3). Gud er ikke uengasjert i møte med det onde, men det engasjerer ham med hele hans vesen. Andre metaforer som knyttes til Guds dom er *ilden* (jfr. bl.a. Jes 66,15f; Jer 4,4; 7,20; Esek 22,21; Mal 4,1), noen steder også *svovelen* som uttrykk for det samme (jfr. 1 Mos 19,24f; Esek 38,22; Jes 30,33; 34,9f). Et annet begrep som særlig blir viktig i Det nye testamente, knytter seg til et *sted*: *Hinnoms- dalen* utenfor bymuren i Jerusalem. At net- topp dette stedet ble et bilde på straffestedet, har sammenheng med at her ble det bl.a. ofret til avgudene (2 Krøn 28,3; 33,6; Jer 7,31). Som sted for grove ugjerninger blir Hinnomsdalen også stedet for Guds dom og straff over disse ugjerninger (Jer 7,32; 19,6f). I Det nye testamentes greske tekst blir dette stedsnavnet det begrepet som betegner selve fortapelsens «sted»: *Gehen- na*, «helvete».

Fortapelsen i Jesu forkynnelse

Det nye testamente forutsetter og tar opp den gammeltestamentlige forståelse av Guds dom. Av NTs bøker er det faktisk i evangeli- ene, i Jesu egen forkynnelse, at tanken om fortapelsen spiller den største rolle. Hoved- saken også i disse tekstene er naturligvis

frelsen, budskapet om det gudsrrike som er kommet nær i Jesus. Men dette glade bud- skap forkynnes samtidig på en dyster bak- grunn: Det er faktisk mulig å stille seg sånn at denne frelse går en forbi, at en for evig havner «utenfor» den frelse som Jesus repre- senterer. For å beskrive dette tragiske alter- nativ benytter evangelietekstene begrepene *apoleia/apollymi*. Begrepenes generelle betydning er »å bli ødelagt», «gå til spille», «gå til grunne», men anvendes av Jesus på mennesket i dets forhold til Gud, og er i våre bibelutgaver oversatt med *fortapelse* eller *gå/være fortapt*. I sin forkynnelse stiller Jesus menneskene overfor to alternative utganger av dette liv, slik det f.eks. kommer til uttrykk i bildet av de to veier eller de to dører, om den vide port og brede vei som fører til fortapelsen og den trange port og den smale vei som fører til livet (Matt 7,13f).

I likhet med den mellomtestamentlige apokalyptiske litteratur bruker Jesus begre- pet «Gehenna»/«helvete» for å omtale forta- pelsens mulighet. Noen nærmere skildring av helvetes beskaffenhet er Jesus ikke opp- tatt av. Det nærmeste vi kommer en slik beskrivelse er de stedene der han bruker metaforen «ild» for å beskrive denne realitet (f.eks. Matt 5,22; 18,8f; 25,41). At dette ikke er å forstå som bokstavelige skildringer av helvete i fysisk forstand, ser vi av det faktum at bildene «kolliderer» med hverandre: Sam- tidig som fortapelsen omtales som en *ild*, skildres den også som et *mørke* – som «mør- ket utenfor, der en gråter og skjærer tener» (Matt 8,12). Talen om «helvetes ild» må i stedet forstås på sin gammeltestamentlige bakgrunn, som et bilde på Guds vrede og dom. Det forferdelige ved å komme i helvete ligger altså i at en der møter Guds dom, og at dette er en dom man aldri kan unnsnippe.

Noen egentlig beskrivelse av hva fortapel- sen/helvete «er», får vi som nevnt ikke hos Jesus. Fortapelsens tragedie kommer i stedet ofte til uttrykk gjennom at den blir satt i kon- trast til sin motsetning, frelsen. Å gå fortapt er å miste den største av alle muligheter, å

havne «utenfor» når festen i Guds rike tar til (Matt 8,12; Luk 13,28).

Det nye testamente for øvrig

Også i det øvrige NT finner vi tanken om frelsen og fortapelsen som to mulige utgang- er av et menneskes liv (1 Kor 1,18; 2 Kor 2,16; 4,3; Fil 1,28; 2 Tess 2,10; Hebr 10,39; 2 Pet 3,9). Mens frelsen er noe som en får del i ved troen på Jesus Kristus, fremstilles for- tapelsen som et resultat av menneskets egne synder, som de ikke har villet omvende seg fra (Rom 2,12; Fil 3,19; 1 Tim 6,9; 2 Pet 2,3). Selv om skillet mellom frelste og for- tapte gjør seg gjeldende allerede her og nå, er fortapelsen i egentlig mening et resultat av Guds dom på den ytterste dag. I 2 Tess 1,7–9 knytter Paulus dette til det som skal skje ved Jesu gjenkomst:

«Slik skal det gå til når Herren Jesus åpen- barer seg fra himmelen sammen med sine engler i makt og velde. Han kommer med flammende ild og fører straff over dem som ikke kjenner Gud og som ikke er lydige mot vår Herre Jesu evangelium. Deres straff blir en evig fortapelse borte fra Herrens ansikt og fra hans herlighet og makt.»

Det er karakteristisk at fortapelsen her først og fremst innholdsbestemmes ut fra sin motsetning, nemlig frelsen: Å være fortapt er for evig å befinne seg *utenfor*, «borte fra» det evige liv i Guds nærhet. At fortapelsen innebærer å være borte fra Guds frelse, ute- lukker likevel ikke at man i fortapelsen har med Gud å gjøre, bare på en annen måte. I fortapelsen møter man ikke lenger Gud som den nådige frelser, men som den strenge dommer.

Også i Åpenbaringsbokens billedspråk er fortapelsens mulighet nevnt – her skildret som «ildsjøen», «den annen død» (Åp 20,14f; 21,8).

Den bibelske og den tradisjonelle forståelse av fortapelsen

En gjennomgang av det bibelske materiale gir ingen grunn til å avvise tanken om en for-

tapelsens mulighet som ubibelsk. Det som likevel er klart, er at den form disse forestillinger tradisjonelt har fått – ikke minst i en mer folkelig versjon – behøver å underkastes et kritisk lys. Tre forhold må i denne sammenheng særlig understrekes.

For det første: Tanken om fortapelsen har i Bibelen en sterk *teosentrisk* orientering, som uttrykk for Guds vrede og dom over det onde. I sin tradisjonelle utgave «selvstendig-gjøres» fortapelsen på en måte som ikke er bibelsk holdbar. Helvete blir et «sted», relativt uavhengig av Guds nærvær. Det er i så måte typisk at man gjerne tenker seg djevelen som en slags helvetes fyrste, som leder an i pinslene av de fortapte. Ifølge den bibelske forståelse er det imidlertid Gud som rår i helvete. Helvete er ikke et slags ondskapens evige fristed, men et uttrykk for at det onde en gang for alle er innhentet av Guds rettferdighet.

For det andre: I den bibelske forståelse er fortapelsen et uttrykk for Guds dom på den ytterste dag. Ganske snart i kirkens historie forskjøvet imidlertid interessen seg radikalt fra det fremtidige til det *hinsidige*: Den bibelske eskatologi fikk dermed alvorlig konkurranse fra en *hinsidighetseskatologi*, der himmel og helvete blir «steder» man «kommer til» etter døden. Nå regner også Bibelen med en eller annen form for «mellomtilstand», et «dødsrike», der de døde venter på den siste dag. Primært er imidlertid både frelsen og fortapelsen noe som først skal realiseres fullt ut i fremtiden, når gudsriket har vunnet sin endegyldige seier og det ondes makt er brutt en gang for alle.

For det tredje: Den tradisjonelle forståelse preges av forholdsvis konkrete forestillinger om hvordan fortapelsen/helvete «er». Disse forestillinger er delvis uten bibelsk begrunnelse, dels bygger de på en for konkret forståelse av det bibelske billedspråket. Viktigst er det at imidlertid at disse forestillinger ikke tar hensyn til det forhold at fortapelsen i det bibelske vitnesbyrd er forstått som et stykke *eskatologisk virkelighet*, dvs. at den ikke er

en del av virkeligheten slik vi kjenner den, eller simpelthen ligger i forlengelsen av den. Derfor er også alle våre forsøk på å beskrive hva fortapelsen «er», i utgangspunktet dømt til å mislykkes. På samme måte som den endegyldige frelse vil være en kvalitativt annen virkelighet enn den vi kjenner, slik ligger også fortapelsens realitet utenfor det vi er i stand til å beskrive.

Annihilasjon og apokatastasis

Læren om fortapelsen forstått som «evig pine» har vært temmelig enerådende gjennom store deler av kirkens historie. Ikke minst i vår tid har imidlertid også alternative forståelsesmåter gjort seg gjeldende, som alle påberoper seg støtte i bibeltekstene.

Også den såkalte *annihilasjonslæren* opererer med to mulige utganger av møtet med Guds dom, altså enten frelse eller fortapelse. Men ifølge denne læren innebærer fortapelsen ingen «evig pine», men simpelthen at den fordømte blir *utslettet*, altså at han opphører å eksisterer (annihilasjon = tilintetgjørelse). Dette er offisiell lære i Adventistsamfunnet, og har i den senere tid også fått en viss utbredelse innenfor konservativ, evangelikal teologi (f.eks. hos engelskmannen John Stott).

Annihilasjonslæren påberoper seg gjerne en forholdsvis bokstavelig forståelse av de bibelske uttrykk for fortapelse (f.eks. at talen om fortapelsens *ild* innebærer utslettelse av det som havner i ilden). Spørsmålet er imidlertid om ikke man her bruker bibeltekstene *for* bokstavelig, og dermed havner i noe av den samme felle som en mer tradisjonell forståelse ofte har gjort. Ikke minst kan en spørre om alternativene «utslettelse» og «evig pine» forutsetter at tiden slik vi kjenner den skal forutsette. At fortapelsen er evig innebærer derfor ikke nødvendigvis at den består i en uendelighet av *tid*, men heller ikke at den *tar slutt*. Som eskatologisk virkelighet kan fortapelsen like gjerne forstås som et evig nå, et evig øyeblikk, under Guds vrede.

En meget populær tanke i nyere teologi er

den såkalte *apokatastasislære* (av gresk *apokatastasis panton* = alle tings gjenopprettelse). Ifølge denne tankegang (som vi for øvrig første gang finner uttrykt hos kirkefaderen Origenes på 200-tallet) er dommen ikke Guds siste ord – til sist skal forløsningen omfatte alt og alle. Bibelsk belegg har en slik tankegang søkt å finne i et sted som 1 Kor 15,28, der det sies at Gud til sist «skal være alt i alle». Videre har man argumentert med at det er urimelig at en allmektig og kjærlig Gud ikke til slutt skulle makte å frelse alle mennesker.

Det bibelske grunnlag for apokatastasislæren er svakt, og den kommer dessuten i direkte konflikt med bibelsteder som omtaler fortapelsen som Guds siste ord overfor dem som avviste muligheten for frelse. Apokatastasislæren uttrykker en i og for seg sympatisk tanke. Problemet er at den sier mer og noe annet enn det bibelmaterialet gir grunnlag for.

Er tanken om fortapelsen nødvendig?

Tanken om fortapelsen er utvilsomt et av de vanskeligste punkt i den kristne tro. Hvorfor kan ikke Gud, dersom han både er allmektig og kjærlig, til sist sørge for at alle blir frelst? Slik formulert blir fortapelsens gåte en variant av det ondes problem, dette at det til tross for at verden er skapt av en kjærlig og allmektig Gud, finnes noe som så radikalt går imot hans vilje. På samme måte fremstår det som en uløselig gåte at Gud ikke til sist skulle makte å rive det menneske han har skapt, ut av det ondes favntak. Slik er imidlertid det ondes vesen, det unndrar seg enhver forklaring og *er* i sitt opprør mot Gud til syvende og sist meningsløst. Til denne ondskapens uforklarlighet hører også det faktum at det er mulig for et menneske å forherde seg og å lukke sitt hjerte til for Guds uendelige kjær-

lighet. Som C.S.Lewis uttrykker det, etter å pekt på hva Gud i virkeligheten har gjort for å eliminere fortapelsens mulighet: «Her er det virkelige problem: Så mye barmhjertighet, og likevel er der et helvete.»

Tanken om fortapelsen er den ytterste konsekvens av at Gud tar oppgjøret med det onde på alvor. Budskapet om Guds dom er svaret på anklagen om passivitet som Gud ofte møtes med: Hvorfor foretar ikke Gud seg noe i møte med all verdens ondskap. Svaret på denne anklage ligger i det bibelske budskap om Guds dom og frelse. Han *vil* en dag dømme verden med rettferdighet, da ingen som har gjort urett vil slippe fri. Når han lar den dagen drøye, er det for å kunne frelse flest mulig, gi flest mulig del i sin tilgivelse og nåde. Frelsen er imidlertid høyst frivillig, den tvinges ikke på noen. Derfor gjenstår også den mulighet å finne seg selv «utenfor» den dag Gud skaper verden ny.

(De spørsmål som er tatt opp i denne artikkelen vil man finne mer utførlig behandlet i forfatterens hefte Fortapelsen. Hvordan forstå Bibelens tale om fortapelsen?, Credo forlag, Oslo 1993.)

Harald Hegstad, dr.theol.
Tilknyttet Det teologiske
Menighetsfakultet og
Stiftelsen kirkeforskning
(KIFO) som forsker.
Adresse: Stiftelsen kirke-
forskning (KIFO),
Postboks 5913 Majorstua,
0308 Oslo